

Datum
2025-05-20

Diarienummer
Dnr:2025/2484

Remissyttrande
Skånes Kommuner
remissvar: SOU 2024:74
Fler vägar till arbetslivet,
Dnr U2024/02591

Skånes Kommuner yttrande gällande betänkandet: SOU 2024:74 Fler vägar till arbetslivet

Skånes Kommuner är en medlemsorganisation för de 33 skånska kommunerna. Det är en politiskt styrd organisation och styrelsen består av förtroendevalda från medlemskommunerna. Skånes Kommuner är en samlande kraft och enad röst i relation till region och stat. Vi bedriver aktiviteter som skapar värde för medlemskommunerna samt främjar strategisk samverkan mellan kommunerna. Allt arbete sker i nära dialog och förankring med kommunledningarna och de strategiska nätverken.

Skånes Kommuner har fått möjlighet att inkomma med synpunkter på remissen "Fler vägar till arbetslivet (SOU 2024:74)". Remissyttrandet från Skånes kommuner speglar helhetsbilden utifrån insamlat underlag från kommunerna i Skåne. De utmaningar som identifierats är främst kopplade till de nya yrkesprogrammen och de förändrade behörighetskraven.

Utredningen konstaterar att många elever saknar behörighet till nationella program i gymnasieskolan och att de inte ges samma möjligheter att lära sig ett yrke. Samtidigt uppger många arbetsgivare att det är svårt att hitta arbetskraft med gymnasial yrkeskompetens. Därför föreslår utredningen bland annat att gymnasieskolan ska kompletteras med nya yrkesprogram som i första hand vänder sig till elever som inte är behöriga till de nuvarande yrkesprogrammen.

Vi befinner oss i en period av många utbildningspolitiska reformer. Det föreslås förändrade ramar för utbildningens grunder och den statliga styrningen ökar. Några av de utredningar som är aktuella är lärarutbildning, läroplan, betygssystem, elevhälsa och professionsprogram. Skånes Kommuner ser ett behov av att synkronisera de parallella utredningarna.

Huvudmännen står inför stora utmaningar med grundläggande förändringar och det är viktigt att finansiering avsätts för att stödja dessa reformer. Utan adekvata resurser riskerar implementeringen att bli bristfällig och ineffektiv. Det är också viktigt att avsätta tillräckligt med tid för att genomföra förändringarna på ett hållbart sätt. De förändringar som tidigare beslutats om, till exempel GY25, har varken genomförts eller utvärderats. Vi anser att det bör avsättas tid för en grundlig utvärdering av de planerade förändringarna innan nya reformer införs.

Sammanfattning

Skånes Kommuner ställer sig positiv till betänkandet "Fler vägar till arbetslivet" men ser att utredningen medför en del utmaningar. Vi önskar därför inkomma med synpunkter och kommentarer i yttrandet.

Att skapa fler vägar till arbetslivet är en central utgångspunkt för de utmaningar Sverige står inför gällande kompetensförsörjning och för den enskilde individens möjlighet att bli en fullvärdig samhällsmedborgare. Skånes Kommuner anser att utredningen har goda intentioner i att fler individer

får en yrkesutbildning och en snabbare etablering i arbetslivet men vill lyfta utmaningar som främst är kopplade till de nya yrkesprogrammen och behörighetskraven. Det nya yrkesprogrammet riskerar att skapa ytterligare komplexitet i utbildningssystemet.

Övergripande synpunkter

5 Förslag om yrkesprogram som omfattar 1900 gymnasiepoäng

Organisation

Skånes Kommuner välkomnar utredningens utgångspunkt i att erbjuda en väg till yrkesexamen för de elever som står långt ifrån arbetsmarknaden. För att förslaget om 1900-poängsutbildning ska bli möjligt att genomföra, bygger det på att eleverna från 1900-poängsprogram och 2700/2800-poängsprogram samläser yrkesämnen. Skånes Kommuner anser att det finns organisatoriska utmaningar som försvårar samläsning i praktiken. Ett hinder är att eleverna har olika förkunskaper, där elever som har behörighet till högskoleförberedande program och elever som saknar godkänt i svenska och matematik ska undervisas i samma kurs. Ett annat problem är att programupplägg och innehåll skiljer sig åt mellan de olika programmen eftersom eleverna läser utifrån olika studiefart och progression.

Konsekvensen riskerar att bli att kommuner och i synnerhet mindre kommuner inte kommer att kunna erbjuda både 1900-poängs- och 2800-poängsprogram, utan väljer att erbjuda ett av dem. Detta är inte i linje med utredningens avsikt. Det kan i sin tur resultera i ett begränsat programutbud av yrkesprogrammen som kanske inte speglar arbetsmarknadens behov eller ungdomarnas efterfrågan. Det finns en stor risk att kommunerna inte kommer att kunna erbjuda ett allsidigt urval av yrkesprogram som omfattar 1900-poängsprogram utan enbart program som är möjliga utifrån kommunens organisatoriska och ekonomiska förutsättningar. I samband med detta kan den regionala och nationella likvärdigheten påverkas utifrån utbildningsanordnarnas skiftande förutsättningar.

Infrastruktur

Bristen på yrkeslärare och APL-platser (arbetsplatsförlagt lärande) har redan identifierats som betydande utmaningar. Utan tillräckligt antal kvalificerade yrkeslärare riskerar undervisningens kvalitet att försämrats, vilket kan påverka elevernas kunskapsutveckling negativt. Vidare är arbetsplatsförlagt lärande avgörande för yrkesutbildningar. Bristen på APL-platser kan leda till att eleverna inte får den nödvändiga erfarenhet som krävs för att bli anställningsbara. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot mindre kommuner, där resurser och organisatoriska förutsättningar kan vara mer begränsade. Skånes kommuner anser att rekrytering av yrkeslärare, skapandet av APL-platser och anpassning av yrkesspecifika lokaler är avgörande för reformens framgång.

Dimensionering

Det finns redan ett behov av att utöka antalet yrkesutbildningsplatser och införandet av dubbla yrkesprogram kommer att ställa ytterligare höga krav på gymnasieproducenterna. För att kunna möta dessa krav krävs noggrann planering och adekvata infrastrukturella förutsättningar, både ekonomiskt och organisatoriskt. Utbildningsanordnarna kommer att behöva öka sin produktion av yrkesplatser. Förslaget innebär kostsamma yrkesprogram som måste anpassas till mindre elevgrupper. Det finns därför behov av långsiktig statlig finansiering, tydliga nationella riktlinjer samt stöd i implementeringsprocessen för att förslaget ska bli framgångsrikt.

5.1 Nationella yrkesprogram som omfattar 1900 gymnasiepoäng ska införas

Behörighet kontra anställningsbarhet

Utredningen är omfattande och komplex. Den lyfter utmaningar på samhälls- och arbetsmarknads- och medborgarnivå samt har ett tydligt elevperspektiv. Skånes Kommuner anser att ambitionen att skapa lösningar för denna elevgrupp är god. Vi önskar dock problematisera utredningens förslag om ökade möjligheter för behörighet till gymnasiet i relation till anställning. Vi ser en risk i att elevgruppen får hjälp med att komma in på gymnasiet men inte tillräckligt med stöd för att klara av att fullfölja utbildningen. Målet bör vara att eleverna kommer ut som anställningsbara och aktiva samhällsmedborgare. Eftersom de nya yrkesprogrammen på 1900-poäng är begränsade i omfattning och har lägre behörighetskrav, vill vi framhålla risken att arbetsgivare inte ser de olika yrkesprogrammen som likvärdiga.

Anställningsbarhet

Skånes Kommuner framhåller att det finns utmaningar kopplade till ökad anställningsbarhet och snabb etablering på arbetsmarknaden, eftersom avsaknaden av basala kunskaper kan bidra till att personerna väljs bort utav arbetsmarknaden. De elever som går 1900-poängsprogrammen står inför en mer konjunktürkänslig anställningsbarhet, då risken finns att elever från traditionella yrkesprogram anställs först.

5.1.2 Yrkesprogrammen som omfattar 1 900 poäng ska vara nationellt utformade

Benämning av 1900-poängsprogram

Skånes Kommuner anser att det kommer att bli problematiskt för arbetsgivare att skilja mellan två gymnasiala yrkesexamina. Vi framhåller utmaningen i att utbilda två olika grupper inom de nationella yrkesprogrammen riktade mot samma bransch. Vi anser att benämningen av 1900-poängs- och 2700/2800-poängsutbildningar bör skiljas åt. Det måste vara tydligt vad arbetsgivaren kan förvänta sig från elever som gått olika utbildningsvägar. Reformen får inte bidra till att sänka statusen på befintliga yrkesprogram.

Utbildningsinsatser

Skånes Kommuner framhåller behovet av omfattande utbildningsinsatser och tydlig information om vad de olika programmen innebär för såväl elever som för branscher. Utan tydlig kommunikation om vilka möjligheter och begränsningar de olika utbildningarna medför, finns risken att arbetsgivare anställer medarbetare som inte fullt ut matchar deras behov. Detta kan i förlängningen innebära att arbetsgivare inte väljer att anställa.

Studie- och yrkesvägledning

Det finns ett behov av systematiserad och strukturerad valkompetens tidigt hos eleverna. Skånes Kommuner vill poängtera att det redan stora behovet av studie- och yrkesvägledning kommer att bli ännu större.

Samverkan med branscherna

Skånes Kommuner välkomnar utredningens förslag om ökad samverkan med branscherna och betonar vikten av att säkerställa en kontinuerlig dialog med branscherna. Syftet är att utveckla relevanta utbildningar och praktikmöjligheter. En sådan dialog med arbetsgivare är avgörande för att garantera att de nya programmen möter arbetsmarknadens behov.

7. Nya och ändrade behörighetskrav i gymnasieskolan

7.1 Behörighetskrav 1900-poängsprogram

Skånes Kommuner anser att behörighetskraven är lågt ställda och att kravet på tre ospecificerade ämnen kan innebära utmaningar för eleverna. Elevernas begränsade färdigheter i svenska, engelska och matematik kan få konsekvenser för både utbildning och arbetsmarknad. Vi anser att utredningen underskattar vikten av grundläggande färdigheter och språkliga kunskaper för att eleverna ska klara av utbildningen. Både yrkesämnena och arbetsplatsförlagd tid förutsätter teoretiska kunskaper och språkliga färdigheter för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig yrkeskompetens. Vi ser vidare att det inte framgår i utredningen vilka konsekvenser bristande teoretiska kunskaper samt yrkesspråk får för elevernas utbildning och yrkesutövning. Skånes Kommuner framhåller att det är avgörande att utbildningarna håller hög kvalitet och säkerställer att eleverna får såväl yrkeskompetens som grundläggande kunskaper i svenska, engelska och matematik. Detta är nödvändigt för att säkra elevernas långsiktiga anställningsbarhet och för att eleverna ska kunna bli fullvärdiga samhällsmedborgare.

Inlåsningseffekt

Vi ser ett långsiktigt behov av att motverka att elever som går kortare program uppfattas som mindre kompetenta av arbetsgivare. Det är viktigt att eleverna inte stängs ute från yrkesutbildning och vi vill i samband med detta betona möjligheten för komplettering eller validering för ungdomar som önskar fördjupa sin kompetens efter avslutad 1900-poängsutbildning. Vuxenutbildningens organisering kommer att fylla en viktig funktion med mer flexibla utbildningsformer med syfte att möta arbetsmarknadens krav. Vi vill även framhålla möjligheten att regelbundet analysera effekterna av de kortare programmen för att se om inlåsningseffekter uppstår och vid behov justera utbildningen.

7.2 Behörighetskraven för yrkesprogram som omfattar 2 700 och 2 800 poäng ska höjas till 12 ämnen

Vi ser vinster i att yrkesprogrammen generellt höjer sin status för flertalet ungdomar men ser att klyftan ökar mellan de två olika yrkesprogrammen. Det finns en risk med att höja behörighetskraven för dagens yrkesprogram, då fler elever kan uteslutas från dessa program. Detta kan i sin tur även innebära ett minskat söktryck till 2700/2800-poängsprogrammen.

Den nya utbildningsvägen, yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng, är framför allt avsedd för elever som har haft svårt att uppnå utbildningsmålen i grundskolan. I utredningen står det dock att "Om det finns särskilda skäl ska en elev som är behörig till 2 700/2 800-poängsprogrammen dock kunna tas emot på ett yrkesprogram som omfattar 1 900 poäng." Skånes Kommuner anser att det är otydligt vem som ska göra bedömningen av särskilda skäl och menar att skrivningen måste förtydligas.

Skånes Kommuner anser att ovanstående skrivning gör att elever med lägre betyg riskerar att styras mot de begränsade programmen. Höjd behörighet för de befintliga nationella yrkesprogrammen, kan tvinga elever att välja 1900-poängs programmen. Detta kan skapa en inlåsningseffekt som begränsar elevernas möjlighet till vidareutbildning och öka risken för stigmatisering. Det finns även en risk för utbildningstapp, då den genomsnittliga utbildningsnivån minskar inom yrkesprogrammen.

Målgruppens förutsättningar för utbildning och väg till arbetsliv

Skånes Kommuner instämmer i utredningens dilemman kopplade till att gruppen elever aktuella för 1900-poängsprogrammet är en heterogen grupp. Vi vill understryka problematiken i de stora skillnaderna mellan de elever som ligger nära behörighet till nationellt program och de som är behöriga i tre ospecificerade ämnen.

Stödinsatser

Vi vill poängtera att målgruppen för de nya yrkesprogrammen är elever som ofta har skolmisslyckande bakom sig. Det handlar om elever som har svårigheter att nå målen, kan ha bristande närvaro och motivation samt vara i behov av olika former av stöd. Det kommer att krävas omfattande stödinsatser samt utökad elevhälsa för att eleverna ska lyckas med studierna. Vi ser att utredningen saknar förslag i tillräcklig utsträckning om hur detta ska ske.

Lång tid i utbildningssystemet

Vi ser vidare en risk i utredningens förslag för elever som av olika anledningar har svårigheter med att nå behörighet eller att fullfölja sin utbildning riskerar att behöva stanna längre i utbildningssystemet. Studier på individuellt förberedelseprogram, längre studietid på gymnasieskolan och studier på Komvux för att komplettera sin gymnasieexamen skapar långa vägar till etablering på arbetsmarknaden.

Behov av fler vägar

Vi önskar även problematisera dilemmat med att alla elever som saknar behörighet till nationella program inte nödvändigtvis passar för yrkesprogram. I utredningen skrivs yrkesprogrammen fram på grund av arbetskraftsbristen inom yrkesområdena men Skånes Kommuner anser att det saknas fler vägar till arbetslivet för dessa elever. För elever som inte passar för yrkesprogram behöver utbildningssystemet erbjuda alternativ som kan möta deras individuella behov och stärka deras framtida möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

11. Individuella program i anpassade gymnasieskolan

Skånes Kommuner välkomnar utredningens förslag om elever i anpassad gymnasieskolas rätt att fullfölja utbildningen vid flytt till annan skola eller kommun. Detta bidrar till ökad likvärdighet i lagstiftningen mellan den anpassade gymnasieskolan och gymnasieskola samt mellan nationellt program och individuellt program i den anpassade gymnasieskolan.

Vidare ser Skånes Kommuner fördelen med att utredningen lyfter att individuellt förberedelseprogram ska erbjudas elever från anpassade grundskolan om de önskar sådan utbildning. Vi konstaterar dock att de elever som är aktuella för individuellt förberedelseprogram, och som formellt tillhör individuellt program, i stället bör få sin tillhörighet på nationella programmen i anpassad gymnasieskola. Med anpassade mål och stöd utifrån sina förutsättningar i den kontexten påverkas elevernas självbild positivt.

13 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Tidsplan

Vi ifrågasätter om tidsplanen är rimlig utifrån de dilemman vi lyft i yttrandet. Det behövs tid att utbilda och anställa lärare, planera för ny yrkesutbildning samt informera och utbilda elever och arbetsmarknad om vad de olika programmen innebär.